

LINGVISTICA RUSĂ ȘI SOVIETICĂ DESPRE LIMBA ROMÂNĂ

DE

D. MACREA

Studiul limbilor străine a constituit o preocupare intensă și în vechea Rusie, dar el a devenit un obiect de interes deosebit mai ales în epoca sovietică. Situația de mare putere a vecinei noastre de la răsărit, vechile ei legături cu celelalte popoare ale lumii au născut de mult necesitatea firească de a fi cunoscute în cercuri cât mai largi limbile acestor popoare. Numeroasele gramatici și dicționare bilingve apărute în Uniunea Sovietică sînt mărturia vie a acestei preocupări de lungă tradiție¹. Pe lângă interesul practic al relațiilor de prietenie cu celelalte popoare ale lumii, limbile străine sînt studiate în Uniunea Sovietică și pentru interesul științific pe care îl prezintă cunoașterea legilor lor de dezvoltare. În Uniunea Sovietică sînt studiate astăzi toate familiile de limbi, studiul unora dintre acestea, ca spre exemplu cel al familiilor de limbi orientale, cunoscînd o înflorire pe care nu o are în nici o altă parte a lumii. Interesul științific al lingviștilor sovietici este îndreptat cu asiduitate nu numai spre limbile popoarelor deplin formate, ci și spre acelea ale popoarelor care se trezesc la viață abia în epoca socialismului.

Dintre diferitele familii de limbi, familia limbilor romanice s-a bucurat totdeauna de o mare atenție.

La Universitatea din Moscova, limbile latină, franceză și italiană se predau din 1755, din momentul înființării universității². Printre lucrările cele mai

¹ Vezi « La littérature soviétique », nr. 9, 1954, p. 160—161.

² Vezi M. N. Peterson, Fortunatov i moskovskaia lingvisticeskaia škola, în « Učenie zapiski MGU; vîpusk 107, Rol russkoi nauki v razvitiu mirovoi nauki i kul'turi, Moscova 1946, tom III. kn. 7

de seamă ale romaniștilor ruși din trecut amintim în primul rînd pe cele ale lui A. I. Veselovski (1838—1906), fost profesor la Universitatea din Petersburg și unul dintre cei mai mari folcloriști europeni ai vremii, asupra monumentelor literare franceze din evul mediu, lucrările de fonetică romanică ale lui N. V. Krușevski (1851—1887), studiile asupra limbii latine tîrzii ale lui M. M. Pokrovski (1868—1942), « Limba latină în monumentele literare creștine » de A. I. Sadov, apărută în 1917, « Originea limbilor romanice » de A. V. Șarovolski și S. V. Savcenko¹ sau « Introducere în studiul limbilor romanice și germanice contemporane » de V. A. Bogorodițki.

Dar lingvistica romanică a luat în Rusia o adevărată dezvoltare abia după Marea Revoluție din Octombrie. În epoca sovietică s-au creat catedre de lingvistică romanică la toate universitățile și s-au impus prin activitatea lor științifică bogată și creatoare o serie de mari romaniști ca M. V. Serghievski, V. F. Șișmarev, R. A. Budagov, D. E. Mihalci, M. S. Guriceva și numeroși alții ale căror lucrări sînt deosebit de valoroase prin aplicarea, în spirit materialist-dialectic, a metodei istorico-comparative.

În cadrul limbilor romanice, studiul limbii romîne are în lingvistica rusă și sovietică o bogată tradiție, datorită legăturilor istorice de vecinătate și de prietenie dintre popoarele rus și romîn și datorită importanței raporturilor dintre limba romînă și limbile slave învecinate.

Contribuțiile lingviștilor ruși și sovietici la studiul limbii romîne sînt numeroase și importante. În articolul de față ne vom mărgini doar la expunerea cîtorva date mai importante din aceste contribuții, rămînînd ca o sarcină științifică de seamă pentru studenții și aspiranții romîni care studiază astăzi în universitățile sovietice alcătuirea unei lucrări complete asupra acestui subiect.

Întiile preocupări ale învățaților ruși despre cultura noastră și despre limba romînă sînt legate de studiul monumentelor vechi de limbă slavonă scrise în țările romînești.

În anul 1830, filologul rus Iuri Venelin călătorește prin Moldova, Muntenia și Bulgaria, culegînd documente slave de origine romînească și bulgară, care au fost publicate în 1840, după moartea autorului, sub titlul « Documente valaho-bulgare sau daco-slave ». Ediția este însoțită de o prefață și un comentariu și cuprinde 4 documente din secolul al XIV-lea, 16 din secolul al XV-lea, 24 din secolul al XVI-lea și 22 din secolul al XVII-lea. O parte dintre aceste documente au fost copiate de Venelin după originalele găsite în arhiva Mitropoliei din București².

Tot în primă jumătate a veacului trecut, Iacob Ghinkulov, după naștere Hîncu, a scris, în 1847, un curs litografiat « Concluzii la gramatica valaho-mol-

¹ Vezi M. V. Serghievski, *Romano-ghermanskaia filologhia v Rossii i SSSR*, în « Ucenie zapiski MGU », vîpusk 107, ROL ruskoi nauki v razvitiu mirovoi nauki i kulturi. Moscova, 1946, tom. III, kniga 2, p. 87.

² Vezi S. B. Bernștein, *Raziskaniia v oblasti bolgarskoj istoriceskoj dialektologhii*. Moscova-Leningrad, 1948, p. 22—24.

dovenească», lucrare pe care filologul rus I. V. Lamanski o consideră « o gramatică deosebit de importantă a limbii române ». În același an, Ghinkulov publică, la Petersburg, o « Colecție de opere și traduceri în proză și versuri pentru exerciții în limba valaho-moldovenească », avînd ca anexă un glosar romîno-rus. Iacob Ghinkulov a fost profesor de limba romînă la Universitatea din Petersburg între anii 1839—1859, cînd catedra de limba romînă a fost suprimată temporar de opresiunea țaristă¹.

Numeroși romanisti și slaviști ruși de mai tîrziu consacră limbii romîne lucrări speciale în legătură cu raporturile lingvistice slavo-romîne. Printre acestea se impune în primul rînd lucrarea lui A. I. Iațimirski, intitulată « Împrumuturile slave în limba romînă ca o dovadă în problema teritoriului de formare a poporului romîn »².

A. I. Iațimirski respinge teoria lui Roesler despre formarea poporului și a limbii romîne în sudul Dunării, ca neavînd nici o bază materială sau logică. Romîni s-au păstrat în nordul Dunării, după Iațimirski, îndeosebi în munții Carpați, unde ar fi avut loc și primul nostru contact cu slavii. « Lumea plantelor care poartă denumiri de origine slavă arată în general — scrie Iațimirski — că este vorba de locuri muntoase cu un climat aspru... Nimirile plantelor de pădure și de grădină, ale ierburilor de pe marginea rîurilor, ale florilor de platou și de munte, ale buruienilor și ciupercilor, sînt în mare parte de origine slavă »³.

Într-o altă lucrare, intitulată « Influența slavă cărturărească în limba romînă »⁴, Iațimirski arată care au fost căile de pătrundere a cuvintelor slave în limba romînă. După el, aceste căi au fost următoarele: 1) traiul în comun cu slavii într-o perioadă veche și 2) viața culturală și religioasă comună a romînilor cu slavii. Iațimirski susține în mod just că romîni au cunoscut creștinismul înaintea contactului cu slavii, termenii care denumesc noțiunile fundamentale ale credinței creștine fiind de origine latină (*dumnezeu, înger, sărbătoare, duminică, biserică, cruce, a boteza, a se închina, a se ruga*), dar terminologia organizării bisericesti și a cultului este de origine slavă (*popă, vlădică, slujbă, cazanie, duhovnic, utrenie, vecernie*), ceea ce însemnează că la o organizare propriu-zis bisericească am ajuns abia în epoca de comunitate cu slavii.

Meritele cele mai mari pe care și le-a cîștigat Iațimirski sînt legate de studiul manuscriselor slavone din țările romînești. În lucrarea sa « Istoria

¹ Damian P. Bogdan, Polihron Sîrcu și contribuția lui la cultura romînească veche, în « Arhiva romînească », 1942, tom. VIII, p. 99.

² A. I. Iațimirski, Slaveanskie zaimstvovaniia v rumînskom iazîke, kak dannie dlea voprosa o rodine rumînskogo plemeni, în « Rumîno — slaveanskie ocerki », vîpusk I, ceast II. S. Peterburg, 1905.

³ Ibidem p. 21.

⁴ A. I. Iațimirski, Knijnoe vliianie slaveanskogo iazîka na rumînskii, în Russkii filologiceskii vestnik pod redakții prof. A. I. Smirnova, Varșovia, 1903, nr. 3—4.

scrisului slav în Moldova și Muntenia », Iațimirski arată că numărul total al manuscriselor slavone de proveniență românească se ridică la circa 10.000¹, iar despre execuția grafică a acestor manuscrise, el adaugă: « Nimeni nu poate contesta frumusețea deosebită a aranjării armonioase a liniilor și a tonalității vignetelor și inițialelor moldovenești în comparație nu numai cu cele sîrbe și bulgare, ci și cu cele rusești... În manuscrisele moldovenești din secolul al XV-lea apare un ornament luxos din împletituri cu chinovare elegant aurite »². Iațimirski susține că manuscrisele slavone românești de la începutul secolului al XVI-lea au servit ca modele pentru cele dintii matrițe tipografice din Moscova.

Aceleași aprecieri elogioase despre frumusețea manuscriselor noastre slavone le face și slavistul rus A. Sobolevski, în lucrarea sa « Romîinii printre popoarele slave »: « O privire fugitivă asupra cărților de origine românească — scrie Sobolevski — lasă impresia cea mai frumoasă. Ai în față pagini scrise nu numai bine, ci elegant. Totul relevă talentul și sîrguința meșterilor, numărul lor mare și dărnicia amatorilor și bibliofililor »³. Savantul rus susține că cele dintii cărți slavone care au apărut în tipografia lui Fiol Schweipolt, la Krakovia, în anul 1491, au la bază texte de origine românească⁴.

Manuscrisul slavon al « Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie » a fost descoperit de învățatul rus P. Lavrov în anul 1894, în Biblioteca națională din Sofia⁵. În precuvîntarea ediției acestui manuscris, P. Lavrov consideră « Învățăturile lui Neagoe Basarab » ca una dintre cele mai valoroase lucrări literare din secolul al XVI-lea scrise în limba slavonă. În acea epocă, la slavii de sud, căzuți sub jugul turcesc, se stinsese activitatea cărturărească, iar la cei de răsărit, abia scăpați de sub stăpînirea tătarilor, viața culturală se afla la începutul dezvoltării ei înfloritoare de mai târziu⁶.

Cel mai activ cercetător din vechea Rusie al relațiilor lingvistice și culturale slavo-romîne a fost Polihron Agapie Sîrcu. Moldovean de origine, Sîrcu a studiat la Chișinău și Odesa, iar în 1884 a fost numit profesor de limba și literatura romînă la Universitatea din Petersburg. Cursul său de deschidere a avut ca temă « Însemnătatea romanisticii pentru lingvistica slavă ». Ca trimis al Universității din Petersburg și al Academiei ruse de științe, Sîrcu a făcut numeroase călătorii în România, Bulgaria și în țările apusene pentru a strînge documente și a cerceta bibliotecile care posedau acte vechi privind limba și

¹ A. I. Iațimirski, *Iz istorii slaveanskoj pismennosti v Moldavii i Valahii XV — XVII v. Moscova*, 1906, p. XLIV.

² A. I. Iațimirski, *Grigorii Ţablak*. Petersburg, 1904, p. 381.

³ *Ibidem*.

⁴ A. Sobolevski, *Rumîni sredi slaveanskih narodov*. Petrograd, 1917.

⁵ *Ibidem*.

⁶ P. Lavrov, *Slova nakazatel'nia Voevod' Vološkogo Ioanna Negoia k sinu Feodosiiu*. Petersburg, 1904.

istoria culturală a popoarelor din răsăritul Europei. În studiile sale, Sîrcu a scos în evidență cu toate ocaziile știrile sau documentele privitoare la limba și istoria romînilor. El a scris în revistele rusești de specialitate nenumărate note despre viața culturală de la noi din vremea sa, numeroase recenzii despre cărțile de lingvistică și istorie apărute în acea vreme la noi și a întreținut legături strînse de corespondență cu toți învățații noștri mai de seamă: B. P. Hasdeu, G. Baritiu, Moise Gaster, Ion Bianu, Ion Slavici, Grigore Tocilescu, cerîndu-le date și lămuriri asupra problemelor pe care le urmărea. Dintre studiile mai mari ale lui Sîrcu, amintim: « Texte apocrife dintr-un manuscris slav aflat la București », « Influența textelor romînești chirilice asupra celor slavo-romîne », « Din istoria relațiilor rușilor cu romînia », « În chestiunea autenticității Învățăturilor domnului muntean Neagoe către fiul său Teodosie », « Documente slavo-romîne din arhivele Sibiului și Brașovului ». Această din urmă lucrare a fost publicată în 1906, după moartea autorului, cu o prefață deosebit de elogioasă despre activitatea lui Sîrcu, scrisă de A. I. Iațimirski ¹.

★

Dacă preocupările romaniștilor din vechea Rusie s-au îndreptat mai ales asupra culturii și literaturii noastre vechi, în epoca sovietică ele se îndreaptă în special spre studiul istoriei și dezvoltării limbii noastre. Dintre romaniștii sovietici care au adus importante contribuții în acest domeniu se impune să cităm în primul rînd pe M. V. Serghievski, V. F. Șîșmarev, R. A. Budagov și D. E. Mihalci.

M. V. Serghievski este autorul, împreună cu X. A. Martîșevskaia, a două dicționare, unul ruso-romîn și al doilea romîn-rus, cuprinzînd fiecare cîte 30.000 de cuvinte. Aceste lucrări, publicate în anul 1936, au ajuns astăzi, amîndouă, la a șasea ediție, ele răspunzînd unei mari cerințe a publicului sovietic și romînesc.

În lucrarea sa « Introducere în lingvistica romanică », sinteză a cursurilor ținute ani îndelungați la Universitatea din Moscova, apărută în 1952, după moartea autorului, M. V. Serghievski consacră un întreg capitol limbii romîne care cuprinde expunerea generală a trăsăturilor ei istorice și a problemelor ei actuale ².

Scrisă în perioada marristă, această lucrare a lui Serghievski conține, alături de numeroase teze juste, și unele exagerări provenite din adoptarea punctului de vedere marrist.

În ce privește locul de formare a limbii romîne, Serghievski împărtășește părerea lui Ovid Densusianu despre menținerea numai parțială a continui-

¹ Damian P. Bogdan, Polihron Sîrcu și contribuția lui la cultura romînească veche, în « Arhiva romînească », 1942, tom. VIII, p. 99-151.

² M. V. Serghievski, Vvedenie v romanskoe iazikoznanie, Moscova, 1952.

tății noastre în Dacia, masa cea mai importantă a românilor provenind din sudul Dunării.

Serghievski adoptă părerea lui Densusianu și în ceea ce privește timpul de formare a limbii române, susținând anume că ea s-ar fi format numai după contactul nostru cu slavii, elementele slave constituind factorul care ar fi desprins limba română de latina populară dunăreană și care a diferențiat-o de celelalte limbi romanice. Față de această părere, acad. V. F. Șișmarev obiectează: « În cazul acesta ar trebui ca și limba spaniolă să fie considerată spaniolă numai după ce și-a însușit elementele arabe... În limba engleză, adaugă Șișmarev, elementele franceze nu sînt mai puține decît cele slave în limba română, dar aceasta nu a făcut ca limba engleză să fie o limbă franco-germană »¹. Adevărul istoric este că limba română era încheată în momentul în care contactul nostru cu slavii a devenit mai activ, deoarece structura ei gramaticală nu conține decît puține elemente slave, iar cuvintele de origine slavă nu participă la legile ei fonetice cele mai caracteristice².

În legătură cu vocabularul limbii române, Serghievski afirmă că elementele slave ar întrece cantitativ pe cele latine, bazîndu-se în această privință pe statistica lui Cihac.

Un alt studiu important al lui Serghievski este intitulat « Contribuții la istoria formării limbii literare române »³, în care, analizînd procesul de cristalizare a limbii noastre literare, Serghievski susține că, sub influența franceză din secolul al XIX-lea, limba noastră literară s-a izolat de limba vie a poporului, aceasta rămînînd, mai ales în Moldova, pe treapta unei limbi de conversație. Dacă afirmația lui Serghievski este exactă în ceea ce privește jargonul claselor stăpînitoare din trecut care au adoptat fără rezerve elemente franceze în vorbirea lor, desigur că nu se poate susține același lucru despre limba marilor noștri scriitori care s-au sprijinit îndeosebi pe limba vie a poporului, dar care au fost nevoiți să accepte un număr important de neologisme, reprezentînd noțiunile noi ale culturii secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea.

Cu unele exagerări marriste și cu unele lacune provenite din lipsa îndelungată de schimburi culturale dintre cele două țări în perioada dintre cele două războaie mondiale, lucrările lui M. V. Serghievski au avut meritul de seamă de a fi întreținut în actualitatea culturală sovietică interesul pentru cunoașterea științifică a limbii române.

¹ V. F. Șișmarev, *Romanskîe iazîki iujnovostocinoi Evropî i naționalnîi iazîk Moldavskoi SSR*, în « *Voprosî iazîkoznaniia* », 1952, nr. 1, p. 91—92.

² Vezi D. Macrea, *Despre originea și structura limbii române*, în « *Limba română* », 1954, nr. 4, p. 21.

³ M. V. Serghievski, *K istorii sozdaniia literaturnogo rumînskogo iazîka*, în « *Uченіe zapiski Instituta iazîka i literaturî* » (lingvisticskaia seriia), Moscova, 1928, tom III.

O pătrunzătoare analiză a procesului de formare și de dezvoltare a limbii noastre a fost făcută de acad. V. F. Șişmarev de la Universitatea din Leningrad, într-un studiu apărut cu doi ani în urmă în revista « Voprosî iazîkoznaniia » și intitulat « Limbile romanice din sud-estul Europei și limba R.S.S. Moldovenești »¹.

Acad. V. F. Șişmarev înlătură de la început afirmațiile neștiințifice ale unor lingviști străini din trecut și ale unor adepți ai școlii lui N.I. Marr despre așa-zisul caracter amestecat romano-slav al limbii noastre. În lumina tezelor staliniste, după care caracterul unei limbi este determinat de structura gramaticală și de fondul principal de cuvinte, acad. V. F. Șişmarev precizează că « definiția fundamentală dată de I.V. Stalin specificului limbii și noțiunii de încrucișare a limbilor ușurează mult rezolvarea acestei probleme complexe și permite înlăturarea oricăror îndoieli cu privire la tipul romanic al graiurilor romano-balcanice și la oricărei încercări neștiințifice de a le atribui un caracter amestecat »².

În ce privește locul de formare a limbii române, acad. V. F. Șişmarev, sprijinindu-se pe argumentele lui Al. Philippide, susține că limba și poporul român s-ar fi format în sudul Dunării. Prin așezarea slavilor în Peninsula Balcanică, proces care a avut loc începînd din secolul al VI-lea, populația românească s-ar fi deplasat din sudul în nordul Dunării și anume în două valuri succesive, presupuse și de Philippide, unul dintre ele întinzîndu-se peste Banat, Transilvania și Moldova, iar al doilea ar fi urmat, dinspre vest, linia Carpaților meridionali de unde s-ar fi întins apoi spre sud, populînd Oltenia și Muntenia. În privința drumului urmat de acest al doilea val, părerea lui Șişmarev diferă deci de cea a lui Philippide, care presupunea că acest din urmă val s-ar fi întins în Oltenia și Muntenia dinspre Dunăre spre munți.

În afară de această părere, care, după cum am arătat într-un studiu recent³, nu e confirmată de datele arheologiei, istoriei și lingvisticii, studiul lui V. F. Șişmarev este o importantă contribuție materialist-istorică la explicarea procesului de formare și de dezvoltare a limbii noastre literare.

Întîia problemă pe care o lămurește Șişmarev în această parte a studiului său este cea privitoare la începuturile scrisului în limba română, problemă controversată multă vreme de istoria noastră literară.

Împreună cu cea mai mare parte dintre istoricii literaturii noastre vechi, Șişmarev leagă începutul scrisului în limba română de influența husită, curent nu numai religios, ci și social »⁴. « Nu poate fi negat faptul, scrie

¹ V. F. Șişmarev, *Romanskie iazîki iujnovostocinoi Evropî i naționalnii iazîk Moldavskoi SSR*, în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 1, p. 80—106.

² *Ibidem* p. 80—81.

³ D. Macrea, *Despre originea și structura limbii române*, în « Limba română », 1954, nr. 4, p. 14—20.

⁴ V. F. Șişmarev, *Romanskie iazîki iujnovostocinoi Evropî i naționalnii iazîk Moldavskoi SSR*, în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 1, p. 98.

Șișmarev, — că originalele unor traduceri care s-au păstrat în copii mai târzii, publicate în secolul al XVI-lea, țin de această epocă. Rotacismul și existența unor cuvinte maghiare, cu o răspîndire redusă, arată că este vorba de regiunile de nord ale Transilvaniei, regiunea Maramureșului, dar aceste fenomene sînt posibile și în partea de nord a Moldovei. Totuși, această literatură de traduceri, primii pași ai limbii «vulgare», a avut un caracter de încercări sporadice, care, ca și husiții, au pregătit calea pentru o mișcare mai largă mai perseverentă din secolul al XVI-lea, care a fost reforma »¹.

Acest din urmă curent s-a răspîndit în Transilvania în ambele lui forme luteranismul și calvinismul. Sașii, coloniști germani care s-au așezat aici în secolul al XIII-lea, au adoptat luteranismul. Printre maghiari s-a răspîndit calvinismul, luteranismul fiind considerat de ei ca o credință germană. «Românii ortodocși, care alcătuiau majoritatea și care fuseseră pregătiți de mișcare husită pentru a primi noile idei», s-au opus calvinismului pe care îl considerau ca o «credință ungurească, adică credință a nobililor și moșierilor asupritori»². Burghezia orășenească germană, formată din sași a căror influență economică creștea neîncetat, s-a folosit de această situație și a făcut printre români o largă propagandă pentru luteranism. «Statul, adaugă Șișmarev, a fost nevoit să adopte în cele din urmă tendințele reformei și chiar să le protejeze, luînd el însuși inițiativa în conducerea lor, pentru a împiedica pe români să se apropie de frații lor de același neam și de aceeași credință din Muntenia și Moldova»³, permițîndu-le în mod oficial traducerea cărților religioase în limba romînă. «Aceasta a fost, scrie Șișmarev, o mare victorie pentru burghezia orășenească și primul pas important pe drumul lung și greu al unirii naționale a romînilor»⁴. Reforma n-a putut converti pe romîni, «dar drepturile cîștigate de limbă de a avea o literatură și de a se folosi de tipar nu mai puteau fi anulate și toate încercările ulterioare de a restrînge aceste drepturi, indiferent de unde veneau, au fost înfrînte»⁵. «Este un lucru limpede, adaugă Șișmarev, că diaconul Coresi a folosit pentru edițiile sale traducerile făcute înainte, altfel nu am putea să ne explicăm cum a putut publica un număr atît de mare de cărți într-o perioadă atît de scurtă» (1559—1581)⁶.

Analizînd actele și scrisorile din Arhivele de la Bistrița, publicate de acad. Al. Rosetti⁷, Șișmarev remarcă tendința spre unitate a limbii noastre scrise, în-

¹ V. F. Șișmarev, *Romanskie iaziki iujnovostocinoi Evropi i naționalnii iazik Moldavskoi SSR*, în «Voprosi iazikoznaniia», 1952, nr. 1, p. 98.

² Ibidem.

³ Ibidem, p. 99.

⁴ Ibidem.

⁵ V. F. Șișmarev, *Romanskie iaziki iujnovostocinoi Evropi i naționalnii iazik Moldavskoi SSR*, în «Voprosi iazikoznaniia», 1952, nr. 1, p. 99.

⁶ Ibidem.

⁷ A. Rosetti, *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle*, tirées des archives de Bistritz (Transylvanie). București, 1926.

cepind din secolul al XVI-lea. « Cuprinzînd o perioadă importantă, de la 1590 pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, ele reprezintă, scrie V. F. Șîșmarev, materiale deosebit de prețioase pentru caracterizarea relațiilor comerciale și de drept privat din Transilvania, creșterea orașelor și a legăturilor economice cu mănăstirile și satele care unesc regiunile de nord ale Moldovei cu cele ale Transilvaniei. Dar ele sînt și monumente importante ale limbii acestor regiuni, care ne prezintă particularitățile ei caracteristice, comune lor în mare măsură dintr-o epocă mai veche și mai ales dintr-o perioadă foarte timpurie pentru istoria limbii romîne. Ele reprezintă nu numai monumente ale limbii locale vii, ci și o indicație importantă asupra formei pe care a luat-o cînd a fost folosită în scopuri « literare ». Examinînd aceste scrisori, plîngeri etc. din acest ultim punct de vedere, nu putem să nu remarcăm existența unui anumit simț al normei, dictat de necesitatea de a ridica limba deasupra formei ei de toate zilele, de necesitatea de a da limbii un « caracter sublim », avînd în vedere seriozitatea sarcinii pe care este chemată să o rezolve. De aici vine excluderea unor trăsături locale și apropierea de limba altor regiuni ale Transilvaniei în special de partea ei de sud, care pe atunci era legată de Muntenia, adică de teritoriul de unde a pornit, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, tipărirea primelor cărți în limba romînă »¹. « Așadar este clar, scrie Șîșmarev, de ce documentele din Arhivele de la Bistrița nu oglindesc anumite particularități ale foneticii locale care, probabil, erau considerate ca avînd un caracter prea local și erau împotriva tendinței de a imprima limbii un « caracter sublim ». Aici intră palatalizarea caracteristică a labialelor, fenomen datat înainte de secolul al XVI-lea. Ortografia care nu fixează această trăsătură a permis să se dea limbii aparența unei anumite unități corespunzînd ideii unității poporului care vorbea această limbă, idee care a început să licărească în adîncul conștiinței. Aceasta corespunde cu începutul ridicării burgheziei orășenești. Necesitatea de a lărgi și întări legăturile economice dintre regiuni, lărgirea pieții pentru schimbul de mărfuri a constituit baza materială care i-a călăuzit pe cei care erau cei mai interesați la aceasta »².

Un moment decisiv de închezare a limbii noastre literare este considerat de Șîșmarev apariția traducerii complete a Bibliei de la București în 1688, făcută în graiul muntean a cărui autoritate s-a impus în virtutea caracterului acestui monument, dar, desigur, adăugăm noi, și datorită armoniei fonetice și gramaticale a acestui grai.

Munca pentru unitatea limbii noastre literare, pentru perfecționarea mijloacelor de expresie și de îmbogățire a ei, a dat rezultate importante în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. « În căutarea unității, principalele varietăți ale limbii romîne au adus fiecare cîte ceva propriu, dar la bază a continuat

¹ V. F. Șîșmarev, *Romanskie iaziki iujnovostocinoi Evropi i naționalnii iazik Moldavskoi SSR*, în « *Voprosi iazikoznaniia* », 1952, nr. 1, p. 96—97.

² *Ibidem*, p. 97.

să fie graiul muntean »¹. Desăvîrșirea procesului de unificare a limbii române literare a avut loc în secolul al XIX-lea, favorizat de unirea politică a Munteniei și Moldovei, de dezvoltarea literaturii, artei și tehnicii. V. F. Șişmarev subliniază îndeosebi contribuția lui C. Negruzzi, Al. Odobescu și Mihail Eminescu care s-au sprijinit pe limba vie a poporului, dar care nu s-au ferit de neologismele necesare. « Aceste principii, scrie Șişmarev, au găsit un sprijin puternic la scriitorii realiști care se bucură astăzi, în epoca construirii României democratice, de cea mai mare autoritate și influență »².

Din generația mai tânără de lingviști sovietici care se ocupă intens de limba română se impune printr-o remarcabilă activitate profesorul R. A. Budagov de la Universitatea din Moscova, specialist eminent în probleme de sintaxă. Dintre studiile lui asupra limbii române, deosebit de valoroase sînt « Influența slavă asupra limbii române »³ și « Funcțiunea pronomelor personale în limba română modernă »⁴. În prezent, R. A. Budagov are în pregătire un volum intitulat « Studii de sintaxă română ». Seminarul special de limba română de la Universitatea din Moscova, condus de R. A. Budagov, va fi completat în curînd de un curs regulat de istorie a limbii române, după cum ne anunță cu bucurie, unul dintre aspiranții romîni de la Moscova.

În ultimii ani, sub conducerea lui R. A. Budagov, s-au ridicat numeroase cadre tinere de studenți sovietici care studiază limba română. Printre aceștia menționăm pe A. P. Evdoșenko care pregătește o lucrare de candidatură intitulată « Din istoria articolului în primele texte românești (articolele *al, a, ai, ale*) ».

Preocupările lingviștilor sovietici asupra limbii române își găsesc o expresie concretă în numeroase alte manifestări.

Pentru susținerea interesului marelui public sovietic care dorește să cunoască limba română, în urma strînselor legături care există astăzi între cele două țări, lingviștii sovietici B. A. Andrianov și D. E. Mihalci au publicat la Moscova, în 1952, un mare dicționar romîno-rus, cuprinzînd 42.000 de cuvinte, precum și o schiță a gramaticii limbii române.

Dezvoltarea tot mai intensă a legăturilor economice și tehnico-științifice dintre Uniunea Sovietică și Republica Populară Romînă a făcut simțită nevoia alcătuirii unui dicționar al terminologiei științifice ruso-romîne spre a se da posibilitate tehnicienilor romîni să cunoască bogata literatură tehnică sovietică. Un colectiv sovietic compus din B. A. Andrianov, L. E. Kotlear, I. M. Finkelstein, M. H. Manole, M. N. Rozenfeld și A. A. Sedețki a publicat în 1953, în Editura sovietică de stat pentru literatura tehnico-științifică, u

¹ V. F. Șişmarev, *Romanskie iaziki iujnovostocinoi Evropi i naționalni iazik Moldavskoi SSR*, în « *Voprosi iazikoznaniia* », 1952 nr. 1, p. 101.

² *Ibidem*.

³ R. A. Budagov, *Slaveanskoe vlianie na rumînski iazik*, în « *Vestnik LGU* », 1947, nr. 12.

⁴ R. A. Budagov, *Funcțiunea pronomelor personale în limba română modernă*, în « *Studii și cercetări lingvistice* », tom I, 1950, fasc. 1, p. 35—56.

⁵ Vezi « *Inostrannie iaziki v škole* », 1954, nr. 4, p. 119.

«Dicționar politehnic ruso-român». El cuprinde 50.000 de termeni, conținând terminologia fundamentală a tehnicii, îndeosebi cea a științelor fizico-matematice.

În cursul lunii decembrie 1954, Editura pentru dicționare naționale și străine din Moscova a publicat un dicționar ruso-român, cuprinzând 46.000 de cuvinte, alcătuit de N. S. Corlăteanu și E. M. Rusev. În planul de perspectivă al aceleiași edituri se află și editarea unui dicționar ruso-român mai mare, de tipul dicționarului ruso-italian, apărut în 1953.

Lingviștii sovietici urmăresc cu mare interes realizările lingvistice din țara noastră și acordă lingviștilor români sprijinul lor prețios, fie prin lucrările pe care le consacră limbii române, fie prin analize critice asupra activității noastre lingvistice. Din această a doua categorie de manifestări amintim analiza cuprinzătoare și justă a lui S.B. Bernstein despre «Atlasul lingvistic român», publicată în Buletinul secției de dialectologie a Institutului de lingvistică al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice¹ și îndeosebi articolul lui D. E. Mihalci despre activitatea lingvistică din Republica Populară Română, publicat în revista «Voprosi iazikoznaniia» nr. 4 din 1952 (p. 99—102). După ce face o analiză critică a activității lingvistice românești de dinainte de apariția lucrării lui I. V. Stalin «Marxismul și problemele lingvisticii», D. E. Mihalci remarcă în mod just că la noi «n-au fost întreprinse mari lucrări colective, deși în Republica Populară Română există cadre științifice necesare pentru acest lucru»². El menționează îndeosebi lipsa de studii asupra dezvoltării limbii noastre literare.

De la apariția articolului lui D. E. Mihalci, lingviștii români, urmînd exemplul lingviștilor sovietici, au făcut pași hotărîtori pentru realizarea operelor colective care în 1952 erau abia la început: Ortografia, Gramatica, Dicționarul limbii române literare contemporane. Problema studierii limbii noastre literare semnalată de D. E. Mihalci ca o lipsă a activității noastre lingvistice a început să fie și ea soluționată prin pregătirea pentru anul 1955 de către Institutul de lingvistică din București a unei «Culegeri» de studii asupra limbii marilor noștri scriitori din secolul al XIX-lea. Activitatea lingvistică de astăzi din țara noastră corespunde în bună măsură aprecierilor pe care D. E. Mihalci le face asupra perspectivelor care se deschid în prezent științei românești. De aceea socotim potrivit să încheiem aceste rînduri cu încrederea îndreptățită pe care ne-o inspiră aprecierea sa: «Dezvoltarea liberă a României democratice care înfăptuiește cu succes construirea socialismului cu sprijinul mării Uniuni Sovietice, scrie D. E. Mihalci, asigură creșterea și înflorirea continuă a științei materialiste și a lingvisticii înaintate»³.

¹ Rumînskii lingvisticskii atlas (Atlasul lingvistic român). Biulleten dialektologiceskogo sektora Instituta russkogo iazîka, vîpusk 3, Moskva-Leningrad, 1948 (Akademiia Nauk SSSR) p. 93—100.

² D. E. Mihalci, Rumîniia, în «Voprosi iazikoznaniia», 1952, nr. 4, p. 101.

³ Ibidem, p. 102.